

Oživljavanje duhovnog viteštva

Edin Urjan Kukavica

UDK 177.1:28]
177.1:27]

Je li deplasirano ili, možda, tendenciozno i pretenciozno u vremenu koje mnogi, i stručnjaci i laici svejednako, cijene lišenim svake moralnosti i etike u većini životnih domena, govoriti i pisati o duhovnosti, odnosno onom dijelu duhovne stvarnosti koji se u islamu naziva *futuwwetom* ili *dževanmardijem*, a što bi se na nama razumljive jezike moglo prevesti kao *duhovna mladost* ili *duhovno viteštvo*? Je li besmisleno i uzaludno u vremenu materijalnih težnji i stremljenja te trke za stabiliziranjem finansijske sigurnosti, s jedne strane, i naklanjanja izvanjskom i površnom, s druge strane, mlade ljude, prije svih buduće roditelje, pozivati da slijede neka drevna pravila unutarnje pouzdanosti i uvjerenosti? I, je li, na kraju, i drsko i bezobrazno ljude uvjeravati da “nije zlato ono što sija” nego da je materijalno zlato dragocjeno samo zato što je rijetko, a da je pravo blago zlatno srce, duša i duh koji su u stanju osnovnim alhemičarskim postupkom svako olovo Ovoga svijeta premetnuti u zlato Budućeg?

Smatramo da nije, naprotiv. Ako ikada postoji potreba za pozivanjem na činjenje dobra, upravo je onda kada se dobro sebi i drugim čini na razini incidenta, a pozivati da se uzdržava od zla najpotrebnije kada je činjenje zla gotovo način življenja i socijalni / sociološki trend. Nadalje, naročito je bitno posebnu pažnju posvetiti mladim ljudima kako

onim pred brakom tako i mladim roditeljima koji odgajaju generaciju kojoj će, prirodno, u nasljedstvo biti ostavljena i vjera i zemlja.

Znakovito je, stoga, da se oba pojma, i arapski *fata* i perzijski *dževan* odnose se na *mladost* napose (lat. *juvenis*), ali poprimaju značenje koje mladost dovodi više u vezu sa vječitim izvorom života – *Duhom* – nego sa fizičkom starošću ili životnom dobi. Biti posjednik i / ili sljedbenik *futuwweta* i *dževanmardija* znači uljepšati se osobinama hrabrosti i darežljivosti povezivima sa viteštvom transponiranim na najvišu razinu značenja iz domena izvanjskih djela i aktivnosti u domen duhovnog življenja, bez, *kakobilo*, isključenja svijeta izvanjskog djelovanja. Stoga, *duhovno viteštvo* – više nego bilo koji drugi duhovni koncept čija se stvarnost manifestira u tako mnogo domena, od aktivnosti umjetničkih i zanatskih cehova do viteških djela na bojnim poljima – nadilazi svijet kontemplacije i uostvaruje se u jednom sasvim drugom domenu. Najveći dio duhovne supstancije ljudske duše stoljećima je modeliran u skladu sa *futuwwetom*, te ni danas nije rijetkost da tradicionalni čovjek sa poštovanjem i povjerenjem pa i sa zavišću gleda nekoga ko manifestira upravo ovako pojmljeno *duhovno viteštvo*.

Ovdje ćemo pokušati u najkraćim crtama opisati i istaći najosnovnije karakteristike osobitog domena islamske duhovnosti (*tesawwuf*)

koji predstavljaju suštinu islamskog duhovnog puta u nekim dijelovima nekadašnjeg Osman-skog sultanata koji predstavljaju geografski i kulturološki most Europe i Bliskog Istoka, odnosno Europe i Azije; pod tim podrazu-mijevamo zemlje i teritorije između Bosne i Hercegovine na Zapadu do Turkeстана na istoku, a za koje većina tradicionalnih (klasičnih) i savremenih autora tvrde da još uvijek njeguju i gaje ono što bi se moglo nazvati potpunom i dostupnom formom izvorne islamske duhovnosti. Štaviše, isti autori za ovu formu islamske duhovnosti nadalje tvrde da upravo ona predstavlja vezu između *tesavvufa* i *tarikata* u njihovom savremenom tumačenju i islamske metafizike (*ma'arifet*) u skladu sa primordijalnim modalitetima *dina* (vjere), a koju su pripadnici Porodice i Potomstva Allahovog Poslanika, s.a.v.a., prenijeli od svoga Časnog Pretka, a koju je on preuzeo od Ibrahima, a.s., preko najčišće loze u historiji čovječanstva. Naime, govorit ćemo o simboličkom, obrednom i etičkom aspektu *tarikata* u ovim zemljama, koji nedvojbeno ishode iz islamskog – zahvaljujući Ibrahimu, a.s., i pred-islamskog – duhovnog viteštva ili *futuḥveta*.

Viteštvo u predislamskim i drugim religijskim tradicijama

Pojam viteštvo u zapadnom kontekstu najčešće se vezuje za srednjevjekovni viteški sistem sa pripadajućim strogo utvrđenim vjerskim, moralnim i socijalnim pravilnikom ponašanja. Upravo stoga uopće ne iznenađuje da je kršćanski Zapad u duhovnom viteštvu islama pronašao uzor i obrazac za uspostavljanje te svoje *novе snage*. Naime, rano viteštvo karolinških Franaka (Francuza i dijela Nijemaca) pojavilo se tek kao odgovor na viteštvo muslimanske *Occitanije* (južne Francuske) i Andaluzije. Nadalje, kršćanski viteški redovi pojavljuju se duž granica muslimanske Europe skrbeći svejednako vjersko nadahnuće i viteški

poziv u sintezi već postojećoj u *futuḥvetu* i naknadno prihvaćenoj od strane kršćanske Europe, jer viteštvo – izvorno – nije dio *isusovske* tradicije. Upravo na toj granici nastaje i kamen temeljac kršćanskog viteškog ideala, arturijanska legenda o Svetom Gralu. Savremeni istražitelji uvjeta nastanka *gralske legende* stidljivo, maglovito i nejasno spominju utjecaj *tesavvufa*; neki čak tvrde da je *počasni pehar* iz tradicije *futuḥveta* muslimanskih vitezova potpomogao nastanku legende o Svetom Gralu.

Doista, Ešēnbahova (Volfram von Eschenbach) *istinita priča o Gralu*, potvrđeno je, potječe iz muslimanske Španije. Naime, izvorno, *Gral* uopće nije bio pehar; identificiranje Grala sa peharom predstavlja naknadnu i namjernu izmjenju u legendi kako bi se legenda prikladno *kristijanizirala*, prisilnom i nametnutom asocijacijom na raspeće, uspostavom i usvajanjem novog i moćnog simbola koji Crkva niti je osigurala niti odobrila; ova identifikacija, dakle, služila je kao suparnička a ne kao referentna *čāša* muslimanskog viteštva. *Gral* Volframovog *Persivala* je ustvari čudesni kamen iz Raja, predmet hodočašća pozvanih iz raznih zemalja. Ovo, naravno, neodoljivo podsjeća na Crni kamen islama (*Hadžeru'l Esved*), osobito s obzirom na činjenicu da ovom legendom prevladavaju brojni muslimanski i islamski elementi. Volfram za *Gral* kaže da je to *rajski vrt* u kojemu su ispisana imena onih koji su predodređeni da budu duhovni vitezovi i u čijem prisustvu vitezovi, takoreći, ponovo *postaju mladi*. Prema islamskoj tradiciji za Crni kamen – za koji se tvrdi da je iz Dženneta – kaže se da sadrži list na kojemu su zabilježena (ispisana) imena onih koji su pozvani da potvrde iskrenost vlastitoga *futuḥveta*, odnosno, doslovno prevedeno, *puta mladosti*.

Na početku *Persivala* otac dvojice braće – kršćanina i muslimana – predodređenih za vrhunsko ponovno ujedinjenje u *Gralu*, služi do smrti *vrhovnoj vlasti na Zemlji*, halifi u

Bagdadu; halifa autorovog vremena bio je niko drugi nego veliki obnovitelj i *kibla futuwweta* halifa Nasir li-din-i'llah. Štaviše, Volframov nasljednik Albreht (*Albrecht*) smješta dom gralskih vitezova u dvorac nedavno lociran u sjevernoj Perziji, domovini *ahija*, umjetničko zanatskog bratstva koje se temelji na svim načelima *futuwweta*. Poput pitanja iz *Persivala* za otkup čuvara *Grala* zbog njegove pogreške protiv muslimanskog viteza iz zemlje odakle iz *Raja Tigris istječe*, i pitanje izvorne funkcije *Grala* mora se razmatrati u kontekstu *futuwweta*.

Gralsko viteštvo kršćanska tradicija uporno povezuje sa Redom Vitezova Templara, koji najslbličnije utjelovljuje gore spomenutu *pravu snagu* u kršćanskoj Europi. Ovo *novoo viteštvo* nastalo je u prvoj polovini islamskog 6., a gregorijanskog 12. stoljeća kako bi svoje duhovno nadahnuće stavilo na probu u Svetoj Zemlji suprotstavljajući ga islamskom viteštvu. Pravilo Reda poziva na *ponovnu uspostavu* duhovnog viteštva, a broj članova Pravila – sedamdeset dva – neodoljivo podsjeća na značaj sedamdeset i dvije temeljne doktrine *futuwweta*, ali isti broj *opasanih kemerom* rukom Imama Alija, s.a.

Međutim, moćni Red sa svojim brojnim središtima u Europi izgrađenim na sliku Kubeta na stijeni – njihovog *Hrama* – dokazujući i time očevidan muslimanski i islamski utjecaj, počeo je dominirati kršćanskim svijetom, a ne – kako je prvobitno zamišljeno – ostvariti pobjedu nad muslimanskim viteštvom. Sam papa Klement (*Clement V*), kako bi suzbio javno i legalno prakticiranje i propagiranje islama u zemljama pod njegovom vlašću, napao je Templare, ne samo kao red na teorijskoj, odnosno filozofskoj razini nego i doslovno, a optužbe tokom suđenja uhvaćenih pripadnika Reda otkrivaju suštinu razloga za napad. Optužujući ih za odricanje od križa potvrđivala se sumnja da su Templari ustvari muslimani a ne kršćani, te da je neimenovani muslimanski vladar oslobodio neimenovanog

Velikog majstora Reda pod uvjetom uvođenja obreda i običaja za koje su bili optuženi; doista, između Velikih majstora Reda i zaštitnika *futuwweta* mamelučkih sultana uspostavljeni su i njegovani odnosni puni međusobnog poštovanja i uvažavanja.

Kršćanski očevici opisali su onovremene muslimane – čak i iz muslimanske perspektive – veoma lijepim riječima: “Oni su vitezovi danju, a redovnici (svećenici) noću!” Sufije znaju da dan simbolizira otvorenost, javnost i neskrivenost, domen djelovanja, te nedvojbeno razlikovanje kako među suparnicima – da ne kažemo neprijateljima – tako i među partnerima, između zaljubljenika i Voljenog; to je domen kretanja i ljubavi, čak i u Danteovom poimanju: “Ljubav koja pokreće sunce i ostale zvijezde...” Tako, kršćansku impresioniranost muslimanskom pobožnošću koju su oni izrazili jedinom poznatom metaforom – redovništvom (svećeništvom) i povezali je sa zakrivanjem oblika i boja tminom oslobađaju osjetila suvišnih percepcija noć omogućava pristup dubljim (višim!) razinama svijesti i savjesti, pruža idealnu priliku za kontemplaciju, dosezanje novih saznanja i čistotu posvećenosti (*ibadeta*). Kako u islamu nema – ili makar ne bi trebalo biti – svećenstva, jedina kategorija muslimana koja odgovara ovom opisu *svećenika-ratnika* jesu sufiji; zanimljivo, klasični – reći ćemo tradicionalni – opisi vjerovatno najpoznatije viteške skupine zapadnog svijeta – već spominjanih vitezova Templara – potpuno, čak i jezički, odnosno pojmovno zadovoljavaju tražene kriterije. Na Dalekom Istoku, u Japanu, tom kriterijalnom osnovu odgovaraju samuraji koji su, istina, poznatiji kao *ratnici* – manje kao *svećenici* – ali će dobri poznavaoци *zen* i *tao* filozofije pronaći mnoštvo zajedničkih tačaka i sa sufijima, odnosno sljedbenicima *futuwweta* i sa vitezovima templarima. U najmanjem i *tao* kao i *tarik* znači *put*, *bušido* je kodeks pravila ponašanja koji umnogome podsjeća na *futuwwetnae*. U konačnici, jasno je da sva tri *puta* skrbe izvjesnu duhovnu

dimenziju, mističnu auru tajne i tajanstva te klasično-zamamni obol viteštva i plemenitog poimanja viteške smrti.

Iako i kršćanstvo i islam podrazumijevaju dimenziju ljubavi i znanja, kršćanstvo bi se moglo orijentirati ka dnevnoj dimenziji – solarni kalendar, proljetni blagdani, odnosno blagdani koji se kalendarski poklapaju sa proljećem kao godišnjim dobom – te knjiškom i propovjedničkom insistiranju na ljubavi. Islam, s druge strane, sa svojim lunarnim kalendarom i brojnim drugim kur'anskim i hadiskim zapovijestima i preporukama naglasak stavlja na učenje, znanje i u konačnici spoznaju.

Iako uzori viteštva spomenuti u Kur'anu – Drugovi iz pećine (Sedmerica spavača), poslanici Ibrahim i Isma'il – respektivno Abraham, Otac viteštva i njegov sin Isma'il – da spomenemo samo utemeljitelje, pripadaju objema, odnosno svim monoteističkim tradicijama. Međutim, historijski, Isa, a.s., odnosno Isus Krist nije bio ni konjanik ni ratnik, za razliku od Poslanika Muhammeda, s.a.v.a. I to je jedan od razloga koji je i Titusa Burckhardta potakao da insistira da je "viteštvo kao duhovni put u islamu urođeno; a da se u kršćanstvu pojavljuje tek indirektno". Viteštvo se u islamu pojavljuje u obliku *futuṣṣvet* i razvija se unutar duhovnog i svakog drugog okrilja *tesawwufa*, autentične duhovne dimenzije islama sa svim pripadajućim elementima od znanja do Puta i načina realizacije (znanja). *Futuṣṣvet* se iz magle tajanstvene skrivenosti zavija, tekija, hanikaha i ahijjskih bratstava na javnoj historijskoj sceni pojavljuje u *Doba viteštva* kršćanskog Zapada, kada se dvorska ljubav snažno kontrastira narastajućem fenomenu posvećenosti Djevici Mariji, kada se i *novo viteštvo* inaugurira unutar dimenzija kršćanskog ezotericizma. Zanimljivo je da su uprkos izvanjskom neprijateljstvu islamski i kršćanski vitezovi skrbili su zajednički ideal – kako svjetovni, ljubav i poštovanje prema maču, naprimjer,

tako i duhovni – koji bi se jednom riječju najispravnije mogao nazvati *viteštvom*. Viteštvo je doista određena vrsta ravnoteže: kako god se ljubav smatra osnovnim pokretačem svih djelovanja, viteškim ponašanjem uspostavlja se ravnoteža između stvarnosti stvari i duhovnog znanja viteza, s jedne, i duhovne stvarnosti stvari, s druge strane.

Viteštvo u islamskoj duhovnoj tradiciji

U islamskoj a naročito tesavvufskoj historiji viteštvo podrazumijeva velikodušnost, hrabrost i srčanost, koliko god po svojim izvanjskim aspektima u odnosu prema drugima, toliko i po svojim unutarnjim aspektima, u strogosti odnosa prema samom sebi. U tesavvufskoj literaturi klasičnog perioda viteštvo se definira sa dva pojma – *futuṣṣvet* i *muruvvet* – koji se često sinonimiziraju da bi neznatno kasnije pojam *futuṣṣvet* ostvario prednost, dok *muruvvet* – u značenju muškost – postaje svojevrsnim preduvjetom i istovremeno rezultatom *futuṣṣveta*. Osnovna razlika između *futuṣṣveta* i *muruvveta* je u tome da *muruvvet* i kao preduvjet i kao rezultat posjeduje izvjesnu dimenziju univerzalnosti, odnosno:

"Ako govoriš, govori odlučno. Ako šutiš, šuti sa uvidom. Ako daješ, daj darežljivo. Ako se uzdržavaš od nečega, uzdržavaj se mudro. Ako si ljut, budi ljut radi Allaha. Ako si sretan, budi sretan sa Allahom. Ispravno postupiti u svakoj situaciji – to je muruvvet."

Ljudsku predodređenost (*fitret*), odnosno njegovu praiskonsku prirodu dokazuje njegova težnja kao idealnom u svakom domenu njegovog življenja, naklonjenost dobru, žudnja za pravdom i brojne druge osobine koje su ustvari odrazi Atributa (*sifata*) Allaha, Uzvišenog. Povinovanje unutarnjem porivu je slijeđenje Volje po kojoj je stvoren što je ustvari ultimativni povratak vlastitog praiskonskoj prirodi (*fitret-i alijje*), odnosno vlastitom porijeklu.

U inicijalnoj fazi islamske historije pojam *fetva* u Iraku i Perziji upotrebnost je bio ograničen isključivo na domen tesavvufa. Najraniji dokaz za ovu tvrdnju je Hasan Basri (neki kažu da je to Imam Dža'fer Sadik, s.a.) poznat i kao *Sejjidu'l-Fitjan* – Prvak viteške mladosti. Ibn Kajjim kaže: "Tesavvufski učitelji (šejhovi) bili su poznati po stupnju (duhovnom dosegnuću) poznatom kao *viteštvo*" (*Medadžu's-Salikin*).

To duhovno doseguće povezuje se sa kur'anskim spomenom poslanika Ibrahima, a.s.: *Pa rekoše: "Čuli smo nekog mladića kako ih huli, zovu ga Ibrahim!"* (21:60), a u vezi sa Ibrahimovim rušenjem i uništavanjem kipova i idola kojima su se njegovi sunarodnjaci klanjali; u istom kontekstualnom smislu konačni cilj tesavvufa (*futuvvet!*) povezuje se sa hrabrošću potrebnom sufiju da uništi vlastite kipove svoga "ja", odnosno da očisti svoju duhovnu suštinu od pokuđenih osobina što – u konačnici – ultimativno viteštvo vraća na unutarnju dimenziju. To potvrđuje i Kašani, k.s., u svome znamenitom djelu naslovljenom *Menazilu's-Sa'irin*: (*Futuvvet je naziv za srce očišćeno (oslobođeno) osobina nižeg "ja"*, što ustvari znači, prema Muhasibiju:

Da u sebi ne vidiš ništa bolje – nijednu osobinu ni pravo – (nad drugima) i to po tri osnova: (1) odbacivanje rasprava, opraštanje pogrešaka i neuzvratanje onima koji su vas povrijedili ili vam uzrokovali štetu; (2) privući (privoljeti) sebi one koji se udaljavaju od vas, poštovati (ukazati počast) onima koji vas povrijeduju i oprostiti onima koji griješe prema vama; (3) (već) na Putu, odreći se razuma u cilju razumijevanja Puta.

Ovi i ovakvi postupci su srž oko koje orbitiraju sve ostale vrline i plemenite osobine sufija; tesavvufski šejhovi ih smatraju temeljnim i neizostavnim uvjetima da bi se osoba mogla smatrati vitezom. Rezimirajući navedeno lahko je sve spomenute osobine jednim imenom nazvati nasebičnost (*'isar*),

ili više tesavvufskim tehničkim rječnikom negiranje sebe (*nikranu'z-zat*).

Stubovima duhovnog viteštva u islamu smatraju se poslanici Adem, a.s., Ibrahim, a.s., i Poslanik Muhammed, s.a.v.a. Poslije Allahovog Poslanika, s.a.v.a., *futuvvet* su kao svoje životno opredjeljenje preuzeli Imam Ali, s.a., i Selman Perzijanac, r.a., a još kasnije ličnosti poput Salahuddina Ejjubija, Emira Abdu'l-Kadira iz Alžira i Šejh Šamila iz Dagestana.

Allahov Poslanik Muhammed, s.a.v.a., je ultimativni vrhunac ili paradigma *futuvveta* što potvrđuju njegove osobine i postupci u svim fazama njegovog života, od milostivosti i strpljivosti u Mekki prije hidžre, na samom početku svoje misije do konačnog povratka u Mekku kao simboličkog i činjeničkog povratka ne samo Poslanika nego i primordijalne vjere u svoju kolijevku. Nedvojbeno je jasno – to potvrđuje nenabrojivo mnoštvo knjiških i živih izvora da je *futuvvet* ustvari skup plemenitih (najplemenitijih!) osobina: "Izvanrednost karaktera, uzdržavanje od uzrokovanja štete i ponašanje u skladu sa lijepim odgojem sa i prema onima koji prema vama pokazuju sasvim suprotno. Oplemenjivanjem karaktera, uzvisuje se vjerovanje jer vjera napose jesu lijepe osobine (ponašanje) što u konačnici vodi svakom dobru..." Poslanika Muhammeda, s.a.v.a., kao vrhunac i paradigmu *futuvveta* potvrđuje Gospodar svjetova u Kur'anu Časnom: *...jer ti si, doista, najljepše čudi!* (68:4). Ljepotu čudi i duhovnošću protkane osobine Allah Uzvišeni izdvaja ponad svih ostalih izvanrednosti kojima je odlikovao Svoga Poslanika, poput iznimnog intelekta, vojničke / ratničke stručnosti i / ili političke briljantnosti i brojnih drugih čije bi samo nabrojane potrebovalo knjigu znakovito obimniju od ove. Ljepotu čudi, odnosno uljepšavanje čudi kao suštinu svoje poslaničke mislije navodi i Allahov Poslanik, s.a.v.a., osobno: "Poslan sam da usavršim plemenitost čudi."

Futuvvet kao dio naslijeđa Osmanskog sultanata

Uopće nije slučajno da se autentičnost i izvornost ove forme islamske duhovnosti očuvala upravo među muslimanskim stanovništvom zemalja i teritorija koje su nekoć pripadale moćnom Osmanskom sultanatu i *halifatu*. Poznata je predaja kako je *adab (edep)* jednog od prvih osmanskih sultana prema Kur'anu Časnom njemu osobno, ali i svim njegovim nasljednicima priskrbio čast *halife* muslimana. Svejednako, u historijskim izvorima prenosi se da je prvi *zijaret* koji je jedan turski sultan učinio nakon osvojenja Palestine i Damaska bio mezar – naime, mjesto ukopa – hazreti Ibn 'Arabija, k.s., perjanicu islamskih znanstvenik, sufija i filozofa, koji su se bavili najuzvišenijim značenjima i stvarnostima *duhovnog viteštva*, a čija su učenja bila poznata, izučavana i tumačena na svim teritorijama sultanata od vremena njegovoga zeta i zasigurno jednog od najpoznatijih poznavalaca *Šejhu'l Ekberovog* djela Saddruddina Kunavija, k.s. Na koncu, ali nipošto najmanje važna činjenica je i to da su Osmani ustvari horosanski Turci, koji su na teritorij Seldžuka stigli iz zemlje koja je pružila utočište ne samo Ehli Bejtu, s.a., Poslanikovojoj Porodici i Potomstvu, s.a., i njihovoj duhovnosti, nego je ona doslovno kolijevka *manjeg futuvveta* zanatskih cehova i viteških zanata islamskog srednjeg vijeka. Ovoj činjenici dublje značenje daje ibrahimovska tradicija Vjere (*din*) Poslanikove Porodice i Potomstva, s.a., o čemu će više riječi biti u nastavku teksta, a čemu u prilog govori i predaja po kojoj je hazreti Hadžera, supruga poslanika Ibrahima a.s., poznatog i kao *Ebu'l-fitjan* (Otac viteških mladića) majka poslanika Ismaila, a.s., porijeklom iz jednog srednjeazijskog nomadskog plemena. Za ovaj predgovor bit će dovoljno reći da je čuveni zakrivljeni dvosjekli mač – Zulfikar, kojim je Allahov Poslanik, s.a.v.a., počastio Imama Alija, s.a., bio i ostao karakteristično oružje srednjeazijskih Turaka, potpuno nepoznato

onovremenim Arapima koji su do tada koristili isključivo mač ravnog sječiva. O primordijalnosti *futuvveta*, odnosno o *duhovnom viteštvu* napose kao suštini na osobit način svjedoči i Allahov Poslanik Muhammed, s.a.v.a., navodeći primjer svoga amidže hazreti Hamze, r.a.

U ovom pojmovnom, obrednom i etičkom okruženju prihvatanje islama od strane Turaka, najprije Seldžuka a potom Osmana, može se posmatrati i kao hijeropovijesno i providensko očuvanje izvornog *dina*, čija je autentičnost i izvornost uveliko dovedena u opasnost degeneracijama i inovacijama koje su uveli naraštaji Umejadskih i Abbasidskih vladara, u kontaktu sa izvornim supstratom manifestacija prethodnih poslaničkih tradicija, to jest onih koje su unutar arapskog genoma čistotu porijekla i vjere prenijele do Allahovog Poslanika Muhammeda, s.a.v.a. Slijedi da ta forma islamske duhovnosti koju su Turci tako spremno prihvatili i unaprijedili, te vlastitim prisustvom i primjerom širili na osvojenim teritorijama, pomiješana sa izvorno iranskim i slavenskim karakteristikama, ne može biti ništa drugo nego upravo ista ona koja se neposredno povezuje sa Porodicom i Potomstvom Allahovog Poslanika, s.a., odnosno *futuvvet* u najčišćem obliku. Stoga ne treba čuditi da se *tesavvuf*, kao sama srž islamskog vjerovanja i islama navlastito, te legitimni nasljednik *futuvvetske* tradicije, ali i *tarikata* kao njegov metodološko-prakticirajući domen, uprkos svim pokušajima drukčijeg definiranja i povezivanja, neraskidivo općenito povezuje sa primordijalnim *futuvvetom* Ehli Bejta, s.a., te da svi tarikatski *isnedi* i *silsile* počinju sa najistaknutijim predstavnicima i posjednicima svih distinktivnih osobina duhovnog viteštva Imamom Alijem, s.a., Selmanoma Perzijancem (*Farsi*), k.s., Imamom Hasanom, s.a., i Imamom Husejnom, s.a.

Temeljem navedenoga logično je da je *tesavvuf*, nakon što se od *škole mišljenja i filozofskog stajališta* počeo kristalizirati u organizirana *bratstva* oko ličnosti Sejida šejha Abdulkadira

Gejlanija, k.s., Sejjida šejha Ahmeda Rifa'ija, k.s., i / ili šejha Šehabuddina Suhraverdija, k.s., najplodnije tlo našao u već organiziranim i u velikoj mjeri duhovno osviještenim tradicionalnim zanatskim cehovima, osnovanim na temeljima pravila prethodno postojećeg *duhovnog viteštva*, sa odgovarajućom organizacijskom strukturom te moralnim kodom. U savremeno doba to naslijeđe – od (derviškog) ćulaha i / ili (šejhovskog) *tadža*, *hajdarije*, ispijanja *šerbeta* tokom obreda davanja *bejata* te nekolicine obreda vezanih za opasivanje *kemerom* ili *šedom* – preuzeli i dostojanstveno očuvali različiti historijski viteški redovi i naročito *tarikati* od Anadolije do Balkana i obratno; svi spomenuti tradicionalni odjevni predmeti i *obredi* ishode iz tradicije duhovnog viteštva onako kako su ih sačuvali i prenijeli pripadnici i najodaniji sljedbenici tradicije Ehli Bejta, s.a., odnosno primordijalnog *futuḡveta*. Štaviše, *etos* koji slovi kao suštinski aspekt prakse, u kojemu učenje o *ablaku* uživa više mjesto i pažnju nego naprimjer *evrad* i *zikr*; i *ablak* je, kao uostalom i *evrad* i *zikr*, izrazita karakteristika *suluka* u skladu sa *futuḡvetom*, kao što je to uostalom i insistiranje na anonimnosti kao najvišoj razini simbolizma nazvanog *melamet*.

Međutim, ni ovaj proces nije se u svim krajevima svijeta odvijao po istom obrascu; potpuno isti *tarikati* na arapskim i sjevernoafričkim teritorijima *odrekli* su se – gotovo u potpunosti – svih tradicionalnih i tipičnih obreda *futuḡveta*, dok se u turko-iranskom i indo-pakistanskom okruženju proces odvijao u potpuno obrnutom smjeru. Treba spomenuti da se *odricanje* prije svega odnosi na priklanjanje strožijem, reći ćemo formalnijem, insistiranju na bogoštovnim činima i osobitom uzdržavanju od ovosvjetovnih zadovoljstava, a ne na inicijacijsku metodologiju. Osim toga, čini se da je ovdje lokalna tradicionalna odjeća i običaji, te strožije insistiranje na šerijatskom formalizmu unekoliko istisnulo tradicionalnu *futuḡvetsku* odoru i naklonost ka slijeđenju Ehli Bejta, s.a.; to unekoliko pojašnjava i

manje istaknutu ulogu tradicije Ehli Bejta, s.a., u zapadnom *sufizmu*, ali i u određenim dijelovima Istoka, prije svega zahvaljujući utjecaju *uleme* koji su znanje sticali i šeri'atske škole završavali u arapskim zemljama.

Isto tako treba spomenuti i ono što se često događa u svakom pojedinačnom slučaju izvanjskih aspekata duhovne tradicije a to je da slične tendencije u različitim tradicijama ne moraju imati istovjetno značenje; ovo se često zaboravlja te tim uzrokom dolazi do brojnih nesporazuma i nerazumijevanja. Odricanje od odore i insistiranje ili svođenje *obreda* na suštinu u određenim tradicionalnim organizacijama – što se nedovoljno upućenom posmatraču može učiniti kao prostije i strožije pridržavanje šeri'ata – može ukazivati i na više, odnosno nadformalnu razinu znanja. Naime, *strožiji* stav prema *šeri'atu* 'formalističkijih' *tarikata* koji naoko ne prenose ništa od *znanja* osim formi potpunog šeri'ata, gotovo ni po čemu se ne razlikuje od prakse potpunog znalca (*vali*, mn. *evlija*), odnosno pet *vakata namaza* (*salat*) i čekanje smrti; u ovom slučaju vrijedi pravilo o privlačenju suprotnosti. S druge strane, izvan i iza ovih očiglednosti, stvarno porijeklo razlika između *istočnih* i *zapadnih tarikata* povezivo je sa drukčijim pojmom i poimanjem *okusa*, koji neke duhovne metode i metodologije čini prihvatljivijim jednoj kulturnoj tradiciji nego drugoj.

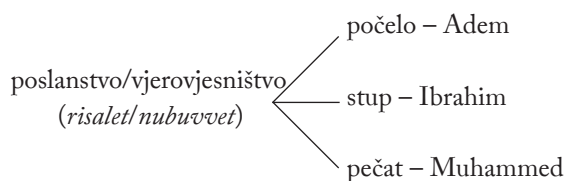
Tesaḡvufska ulema rezimirala je i klasificirala različite metodologije u tri osnovne skupine ili *trenda* unutar jednog (istog!) duhovnog Puta: *ahjari* (insistiranje na strogom uzdržavanju od ovosvjetovnih zadovoljstava), *ebrari* (insistiranje na bogoštovnim – *ibadetskim* – obavezama) i *šettari* (neposredna privučnost Načelom i promišljanje o Njemu); nije teško zaključiti da su prve dvije skupine metoda zastupljenije – iako ne isključivo – u *zapadnim tarikatima*, dok *šettarijski put*, srednji put između forme i *adaba*, *put* duhovnih velikana čiji *tarikati* slove kao punopravni i autentični nasljednici i sljedbenici puta duhovnog viteštva.

Futuvvet i tesavvuf

Tradicionalni tesavvufski izvori, osobito oni koji se vezuju za dosljedne sljedbenike futuvveta, utemeljiteljem ove vrste duhovnog viteštva smatraju oca monoteizma Allahovog Poslanika Ibrahima, a.s., ponajprije stoga jer je pojam *feta* ili mladost u Kur'anu upotrijebljen u vezi sa Ibrahimom u ajetu: ...rekoše: "Čuli smo nekog mladića (*feta*) kako ih (kipove) *buli*, zovu ga Ibrahim!" (21:60), a koji se odnosi na Ibrahimovo razbijanje kipova. Čuveni horosanski sufi, Imam Ebu'l Kasim Kušejri (p. 466/1074), u svome djelu *Risalah* (Rasprava) kaže: "Feta je onaj koji razbija kipove. Kip za svakog čovjeka je njegov ego." Imam Kušejri, jedan od rijetkih duhovnih ratnika na koje je spomen sačuvan, nadalje kaže:

"Osnov duhovnog viteštva je neprestalni trud i nastojanje za dobrobit drugih. U tome se ogleda vlastito ne smatranje sebe većim, boljim i značajnijim od ostalih. Duhovni vitez (ratnik) je samo onaj ko nema neprijatelja. Duhovno viteštvo ogleda se u tome da si neprijatelj svojih vlastitih strasti u ime svoga Gospodara. To znači ponašati se pravično i nepristrasno bez zahtijevanja pravde za sebe. U tome se ogleda najljepši karakter."

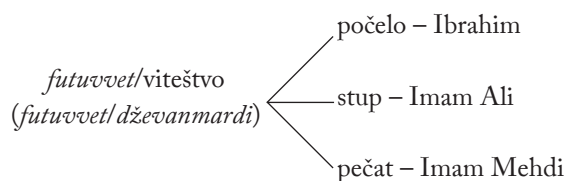
Razmatrajući opći / ekumenski značaj *Sedmerice spavača iz pećine* (*ashabu'l-kehf*, Kur'an, 18:13), koji pripadaju cijeloj monoteističkoj porodici, a koji se u Kur'anu Časnom nazivaju *mladićima* (*fitjan*), te se – s tim u skladu – oni i u kasnijoj sufijskoj literaturi koja se bavi ovom temom smatraju pripadnicima ili sljedbenicima futuvveta, te ulogu Ibrahima (*Abrahama*) kao oca monoteizma, lahko je uočiti zašto je futuvvet uvijek imao

ekumenski karakter. Prije modernih vremena sljedbenici duhovnog viteštva, bilo da su jevreji, kršćani ili muslimani, formirali su bratstvo koje je sezalo iza konfesionalnih i konfesijskih granica. *Gottesfreunde* (Božiji prijatelji) spomenuti u *renskom* misticizmu neodoljivo podsjećaju na Allahove *evlije* (*evlija'u'llah*), *Božije prijatelje* duhovnog futuvveta, a ideali sljedbenika futuvveta posvemu nalikuju na vitezove koje u svojoj poeziji spominje i Volfram fon Ešenbah (1170-1220). Ibrahim koji je odbio zamamnosti i zavodljivosti ovoga svijeta da bi tražio Jednoga Boga ostaje otac ovog duhovnog viteštva svejednako u islamu kao i na tradicionalnom Zapadu.

Ibrahim je ovu skupinu ukrcao na lađu tarikata, duhovnog Puta. Otisnuo je tu lađu u puno more hakikata, metafizičke istine, i njome pristao na obale futuvveta, koje skupina prihvatiti svojim prebivalištem.

Ibrahim, a.s., je dakle inicijator ciklusa futuvveta, koji se, prema tvrdnjama autora poput Kemaluddina Husejna Va'iza Kašifija, prenosio poput vjerovjesništva (*nubuvvet*); Ibrahim ga je prenio svojim sinovima Isma'ilu, a.s., i Ishaku, a.s., Ishak Ja'kubu, a.s., a Ja'kub Jusufu, a.s., jednom od najistaknutijih primjera futuvveta. Potom je futuvvet uplivao u kršćanstvo, i konačno u islam. Poslanik islama Muhammed, s.a.v.a., je sa *muhammedovskim svjetlom* primio istinitost (istinu) i snagu (moć) futuvveta, što je prenio na Imama Alija, s.a., koji posljedično postaje vrelo, uzor i načelo futuvveta u islamu kako za ši'ite tako i za sunnite. U jednoj od kasnijih rasprava o *futuvvetu*, autora Abdurrezzaka Kašanija (p. 730/1330), naslovljenoj *Tuhfetu'l-ibvan fi basa'isu'l-fitjan*, ciklusi poslanstva i futuvveta pored se kako slijedi:

Prije pojave islama viteška tradicija na Srednjem Istoku čuvana je kroz obuku i trening pravih, stvarnih ratnika, vitezova. Podrazumijevala je brigu za druge (*muruvvet*, dosl. muškost), samožrtvovanje (*isar*), posvećenost (*fedā-kari*), pomaganje unesrećenima i nezaštićenima, pokazivanje dobrote prema svim stvorenjima, držanje riječi i ispunjavanje obećanja, te izvjesno i neizbježno samopotiranje – što su, ustvari, plemenite karakteristike i osobine idealnog (potpunog) ljudskog bića na kojima će se insistirati u tesavvufu. Uz insistiranje na spomenutim, možemo reći, osobinama i osobenostima idealnog ljudskog bića – čovjeka, u cilju postizanja željene razine ljudskog ponašanja i vladanja, a i iz drugih razloga, vitezovi su se ravnali određenim *kodom* pravila usvojenih lijepih gesti i ponašanja, iz kojega su kasnije proizašli temeljni ciljevi i načela duhovnog viteštva.

Sa pojavom islama prihvatili su ovu vjeru kao idealan i gotovo nevjerovatno lahko prihvatljiv obol za ideale na kojima su temeljili svoje prethodno vjerovanje, ali i kao iznimno pogodan medij u kojemu je bilo moguće ne samo nastaviti njegovati *ideal* nego ga i unaprijediti do neslućenih razmjera, osobito u okrilju tesavvufa. Tako je viteško ponašanje postalo dijelom svakodnevnog prakse hanikaha i zavija, prvih organiziranih sufijskih institucija. Postepeno, doktrine Jedinstva Bitka, *vahdet-i vudžuda* (*vahdetul-vudžud*) i Božanske ljubavi (*ışık*) sufijskih učitelja (*šejhu'l-tarikat*) produbile su kako izvanjski tako i iznutarnji zov, te su tesavvufske doktrine, tarikatski adab i viteška tradicija, zajednički znakovito utjecali na sve domene svakodnevnog i nesvakodnevnog življenja muslimana. Naime, oduvijek prisutne, iako ne izravno nedefinirane dvije žižne tačke muslimanske pažnje – jedna prema Bogu, Uzvišenom, kroz ibadet i ljubav, te druga prema ljudima kroz pristojno i učtivo ponašanje, interaktivno su utjecale na formiranje metoda gajenja univerzalne ljudske etike, koja i inače karakterizira svaki domen života muslimana, bilo kao pojedinaca ili pak

kao socijalne skupine. Pritom, sufiji su postali bajraktari zasebne, ali nipošto izdvojene ili na bilo koji način odvojene škole bogoštovlja i čovjekoljublja, kojoj viteška tradicija ili duhovno viteštvo čak, ili rekli bismo naročito u ovom vremenu i svijetu u kojem živimo, u kojem se čovjek izdiže do nedostojnih visina, istovremeno zanemarujući osnovna pravila lijepog ponašanja a kamoli plemenite osobine bića, ima posebno mjesto.

Još jedno pogranično mjesto susreta islama i kršćanstva bilo je historijsko prizorište punog razvoja futuvveta. Slabljenjem seldžučkog autoriteta na anadolskoj granici, ahije nasirijske nasljedne linije bili su jedina organizirana skupina koja je osiguravala političku stabilnost ujedinjavajući sve klase društva načelima futuvveta, te nadahnjujući gazije (*gazi*), vitezove koji su sedam stoljeća ranije najprije branili a potom i naslijedili seldžučku vlast.

Mnogi sufijski učitelji – šejhovi toga doba – bili su povezani sa *ahijama*, uključujući i učitelja i učenike Mevlane Dželaluddina Rumija (603/1207 – 671/1273). Punac i prvi savjetnik nasljednika seldžučkog sultanata Osmana-gazije, bio je *ahija*, a ova bliska veza Osmana-gazije i njegovih pristalica i sljedbenika – Osmanlija – i futuvveta postat će glavna osobenost narednih šest stoljeća vladavine nad Istokom i Zapadom. Pod nasljednikom Osmana-gazije, ova veza uprizorit će se u osmom / četrnaestom stoljeću formiranjem *nove vojske* – janjičara.

Započevši svoje živote u kršćanskom okruženju i obično regrutirani iz redova dobrovoljaca iz zemalja pod osmanskom vlašću i zaštitom, mladići su uvođeni u futuvvet pod nadzorom Sejjida šejha Hadždži Bektaš Velija (tur. *Hacı Bektaş Veli*, 605/1209 – 669/1271) iz Horosana, Ebu Muslimovog nasljednika, kako bi vremenom postali osobna garda osmanskih vladara – sultana, čija su odjeća i naročiti običaji odražavali sve osobitosti *abijske* tradicije. Sultan Murat (*Murad I*), osobno je bio *opasan* kao *ahija*, te se tvrdilo da je njegova odanost futuvvetu bila dojmljivija i iskrenija nego halife

Nasir li-din-i'llaha; svejednako, konačna forma osmanske investiture bila je opasivanje rukama predstavnika sufijskog tarikata nasljednika *abijske* tradicije, konkretno šejha *tarikata-i Mevlevije*.

Uopće ne iznenađuje da širenjem *osmanske* moći i preuzimanjem hilafeta od Mameluka, kako su se tesavvuf, kao punopravni nasljednik tradicije futuvveta i halifat ujedinili u cilju reformiranja *osmanske* države, *korisnika i zaštitnika plodnog poretka posvećenog sufijskim učenjima i institucijama*, čija je najistaknutija osobenost bila tradicija futuvveta, nekoć neovisna *abijska* organizacija polahko nestaje.

Osmanski halifa u Istanbulu, uspostavivši svoju vlast na *dva kopna i dva mora* sa vojskom uglavnom europskog porijekla, podveo je – u širem smislu – pod vlastitu i funkciju kršćanskog imperatora (*cara*) kako bi osigurao prihvatljivost ove vlasti i muslimanima i kršćanima, te tu državu uzdigao iznad srednjevjekovnog beznada. Predstavnici i sljedbenici Hadži Bektaš Velija, k.s., bili su najuspješniji u brzom konverziji Balkana u islam, prije svega zahvaljujući naslijeđenim temeljnim osobitostima duhovnog viteštva: pojasu, sjekiri, peharu i *gralskom* kameanu, uprizorenim u vidu čudesnog i čudotvornog prototipa. Vjerovatno ponajbolje uprimjerenje postojanja i funkcije futuvveta u osmanskom društvu predstavljaju cehovski marševi (povorke) pred sultanom, od kojih jednu, iz devetog / sedamnaestog stoljeća, opisuje čuveni putopisac Evlija-efendi Čelebi u svome Putopisu (*Sejabat-namah*). I sam istaknuti predstavnik osmanskog karaktera, Evlija-efendi bio je hafiz Kur'ana i vitez u službi halife islama, koji je, nadahnućem Poslanika islama, Muhammeda, s.a.v.a., navlastito, zabilježio neuporedivi opis osmanskog društva. Njegov opis procesije dodatna je potvrda da je futuvvet funkcionirao i u smislu povezivanja svakog pojedinog pripadnika toga društva sa duhovnim modelom i nadahnućem njihovih osobitih djelatnosti, te tako i sa spoznajom o sebi samima; čak su i sultani, svojim obučavanjem u nekom od zanata bili sljedbenici tradicije duhovnog viteštva.

Tradicija futuvveta u Sultanatu bila je iznimno jaka, tako da, čak i nakon okončanja postojanja janjičara zbog njihovih prevelikih političkih ambicija u trinaestom / devetnaestom stoljeću, reformirani *halifa* – zadužen i odgovoran za dokidanje svakog utjelovljenog oblika osmanskog futuvveta – obnovio je i unaprijedio najtradicionalniju formu islamskog viteštva, streličarstvo. Međutim, to će kratko potrajati, a halifat će bez janjičara poživjeti još jedva jedno stoljeće.

Znakovito je i upečatljivo koliko je sličnosti između osmanskog duhovnog viteštva i *abijske* Perzije, unatoč geografskim razlikama. Pojava djela *Futuvvet-namah-ji sultani* u Perziji historijski se poklapa sa pojavom ši'izma i uspostavljanjem tog vida političke vlasti na (is) tim područjima. Upravo ta politička vlast i njena dominacija nad perzijskim futuvvetom predstavlja razliku između *pokreta čiji su članovi, bez obzira koliko oni poštivali temeljne odrednice ši'izma, ostali pod okriljem sunnitskog vida islama*. Ipak, Perzija je jedina zemlja u kojoj su futuvvetske institucije sačuvane do danas u vidu *zurhana* (*zur khanah*); borilačke vještine ovih *kuća snage* predstavljaju jedinstven ostatak nekoć sjajne i dominirajuće tradicije.

Autor najobimnijeg i najpopularnijeg djela o futuvvetu – *Futuvvet-namah-ji sultani* – Kemaluddin Husejn Va'iz Kašifi Sebzevari (p. 910/1504) pripadao je *tarikata-i Nakšibendijiji*, tarikatu koji je i u savremenom svijetu najaktivniji i najbrojniji; isto tako bio je i brat čuvenog nakšibendijskog šejha Nuruddina Abdu-rrahmana Džamija (816/1414 – 897/1492). Hazreti Hidr je metafizički učitelj i zaštitnik ovoga tarikata, sa kojim se izravno povezuje i Hadži Bektaš Veli, k.s. Jednim od temeljnih načela ovog tarikata, *osamljenost u društvu / mnoštvu* (*halvet dar endžuman*), nalaže se da ovosvjetovne dužnosti i poslovi nipošto ne smiju odvlačiti pažnju niti na bilo koji način ometati duhovno napredovanje; ovo, izvjesno, pomirenje duhovnog i ovosvjetovnog uvijek je bilo jedna od najistaknutijih težnji futuvveta.

Znakovito je i to da u *tarikati*–*Nakšibendiji* – već smo govorili – jedan od lanaca prenošenja tradicije vodi preko prvog halife Allahovog Poslanika Muhammeda, s.a.v.a., Ebu Bekra, r.a., ali i da ovaj tarikat nije lišen duhovnog i svakog drugog naslijeđa Imama Alija, s.a., preko Imama Džafera Sadika, s.a., čime se neposredno potvrđuje dvostruko *halifsko* naslijeđe spojeno sa *imametom* Potomstva Allahovog Poslanika, s.a., jer će posljednji – poput prvog – Imama biti *Imam* i *halifa*. Imam Mehdi, s.a., smatra se *Pečatom futuuveta*; prema *predaji* (*hadis*) na njemu je obaveza da *ispuni zemlju pravdom kao što je do toga vremena bila ispunjena nepravdom*, pri čemu pravda, u ovom kontekstu, podrazumijeva uspostavljanje (zapovijedanje i nalaganje) obavljanja ovosvjetovnih aktivnosti u skladu sa nebeskom uputom, te je stoga to neodvojiva od futuuveta. U predaji se isto tako kaže da će *crne zastave iz* (pravca) *Horosana* – neodoljivo podsjećajući na Ebu Muslimove – najaviti njegov dolazak. Hazreti Mehdijevi, s.a., duhovni ratnici smatraju se najizvršnijim posjednicima svih formi futuuveta, kao *oni vitezovi koji će izvojevati konačnu bitku dobra protiv zla*. Sveislamska očekivanja Imama i njegovih vitezova i nade u njihovu pojavu iz nadnaravne skrivenosti odražavaju se i u srednjevjekovnoj europskoj legendi o kralju Arturu (*Arthur*) i njegovim vitezovima – *paladinima* (radije, *pahlarvanima*, najistaknutijim predstavnicima futuuveta) – koji će se pojaviti iz pećine kako bi pomogli uspostavi pravde u svijetu. Pritom treba imati na umu da se *Drugovi iz pećine* u Kur'anu Časnom smatraju i nazivaju *fitjan*, naime *posjednicima svih osobina futuuveta*, što se precizira *Predajom* po kojoj oni zaslužuju posebnu pažnju u posljednjim danima ovoga svijeta.

Iako je savremeni svijet ne samo potpuno lišen uprizorenja futuuveta u svakodnevnom životu nego se pokazuje iznimno neprijateljski nastrojenim prema futuuvetu, naime duhovnom viteštvu općenito: inovacije u ratovanju obeshrabrile su i gotovo dokinule ratničku tradiciju, industrijalizacija i individualizam gotovo

su uništili svaki vid tradicionalnog zanatstva; tradicija sa svim svojim naročitim osobenostima još uvijek postoji i nastavlja postojati. Formulacija i uprizorenje duhovnog viteza i viteštva uprimjerena u Džedaju i džedajskim vitezovima serijala *Star Wars*, nadahnjivala je ljude dvadesetog stoljeća uzvišenim i vječitim idealom, a u dvadeset i prvom istu ulogu imaju glavni likovi *Matrixa*, *Gladijtora* i *Posljednjeg samuraja*, ali i *Kraljevstva nebeskog*; ekranizirani futuuvet može poslužiti kao svjedočanstvo o onome što je svijet izgubio zanemarivanjem i zaboravljanjem viteške plemenitosti i, mnogo značajnije, o onome što je još uvijek zapečaćeno pojašnjava ideal 'duhovnog viteštva' kao ideal koji je u stanju ujediniti muslimane i kršćane, *sumnite* i *š'ite*, Istok i Zapad, Nebesa i Zemlju. Čini nam se da nećemo pretjerati ako ustvrdimo da potkraj stoljeća nepravde slijedi period dugo iščekivane pobjede pravde oličene duhovnim viteštvom.

Imam Ali kao paradigma duhovnog viteštva

Već smo nekoliko puta spominjali da se pojam futuuvet osim kao mladost (mladić) u širem smislu može prevesti ili tumačiti kao duhovno viteštvo imajući na umu prije i poslije svega tradicionalne viteške vrline poput hrabrosti i velikodušnosti, ali opet ne samo na razini djela nego na najvišoj razini čovjekovog postojanja. U sufijskoj tradiciji gdje sve mora imati neprekinuti lanac prenosilaca u najmanjem do Allahovog Poslanika Muhammeda, s.a.v.a., a sa svetopovijesnog aspekta do početaka čovječanstva, odnosno do Adema, a.s., ponovit ćemo – Šit, a.s., slovi kao pročelnik futuuveta i prvi posjednik i nositelj hrke. Do vremena poslanika Ibrahima, a.s. Šitova hrka je *postala preteška* što ukazuje na čovjekov moralni pad te nemogućnost potonjih naraštaja da se usklade sa duhovnom praksom svojih predaka i prethodnika. Stoga je Ibrahim,

a.s., institucionalizirao novi futuvvet koji se od njega – preko njegovih krvnih i duhovnih potomaka – prenio do Allahovog Poslanika Muhammeda, s.a.v.a., koji je njime zadužio Imama Alija, s.a., koji se od tada identificira sa polom (*kutb*) futuvveta našeg vremena.

Imam Ali, s.a., je u usporedbi sa ostalim svijetlim primjerima među Drugovima Allahovog Poslanika bio mlad; u vrijeme primanja islama imao je deset (prema nekim i manje) godina. Ta činjenica, uz tradicijske potvrde njegove legendarne da ne kažemo gotovo mitološke neustrašivosti, fizičke snage, bistrine i plemenitosti samo su potvrde njegove osobne izuzetnosti. Samo čitajući o njegovim poduhvatima nemoguće je oteti se navali osjećaja divljenja i neobjašnjive energije; njegovi savjeti i djela jasni su poput oštre sablje i precizni poput strijele odapete vještom rukom; njegovo pisano djelo napose je svjedočanstvo iznimne plemenitosti i inteligencije, a njegova nezainteresiranost za ovaj svijet i njegove ugone priskrbili su mu veliki broj počasnih naslova od kojih mu je neke – poput Ebu Turab (Otac Zemlje) – dao Poslanik, s.a.v.a., osobno.

Sve nabrojane osobine Imama Alija, s.a., objedinjene su na nekoliko stranica Mesnevice, zasigurno najpoznatijeg spjeva u islamu, ali i islamskog spjeva na Zapadu, koji se tamo toliko udomaćio da veliki broj Zapadnjaka uopće nema pojma da je i Mevlana Rumi, k.s., bio musliman. Naime, Rumi prepričava događaj iz bitke na Hajberu iz borbe između Imama Alija, s.a., i protivničkog ratnika.

Trenutni duhovni preobražaj ratnika zapanjenog i transformiranog Alijevim začudnim postupkom možda je najbolji i najkonkretniji pokazatelj spuštanja Allahove milosti sebe-pom jednog viteškog čina. Dopustite nam da u nekoliko riječi prepričamo cijelu epizodu. Najprije je Imam Ali, s.a., u viteškoj borbi oborio svoga protivnika na zemlju, a potom je ovaj pljunuo lice koje je u islamu počašćenno posebnim izrazom (dovom) *kerram Allahu vedžhehu*. Lice na koje je ratnik pljunuo za

njega će postati trasformativno sredstvo na koje će samo jedan pogled imati preobražujuću snagu nad njegovom dušom.

Futuvvet u savremenom dobu: posta(ja)ti dobra i sve bolja osoba

Treba li doista – ukoliko se iole poznaju temeljna načela tesavvufa i njegove suštine futuvveta – postavljati pitanje potrebe, mogućnosti i način primjene *duhovnog viteštva* danas?! Ako je ikada u ljudskoj historiji postojala potreba – a samim tim i opravdanost postojanja – viteštva u bilo kojem smislu, onda je to u savremenom dobu i društvu lišenom svih osnovnih načela dobronamjernog, da pritom moralno, etičko i sveto i ne spominjemo. S druge strane, osnovna tesavvufska načela – ujedno i razlog postojanja tesavvufa napose – etičko unapređenje, moralno izlječenje i, temeljem toga, duhovno napredovanje predstavljaju ne samo tradicionalnu čovjekovu potrebu nego su i dijelom ljudske stvorenjske prirode, urođene svrhe postojanja i cilj života na ovome svijetu.

Prema islamskom vjerovanju, čovjek se rađa potpuno čist; odrastanjem čovjek se pomjera od vrline ka poroku. Samom odlukom i upuštanjem u *veliku borbu* protiv vlastitog ega ili moralno nezrelog “ja”, čovjek je u stanju nadvladati negativne i negativističke porive svoga bića. Ova prva stepenica ili faza sufjske psihologije danas se može smatrati duhovnim viteštvom ili *futuvvetom* napose, a borac / ratnik duhovnim vitezom u pravom smislu toga pojma. Na koncu, po čemu se to razlikuje od odluka koje su donosili i velikih borbi u koje su se upuštali preci savremenih duhovnih vitezova? Osim toga, duhovno viteštvo ni danas – kao ni u prošlosti – ne podrazumijeva samo opću dobrobit jedne socijalne cjeline niti svakog njenog pojedinca napose – ali upravo danas, u nesagledivom *bogatstvu* ponude svakovrsnih ovosvjetovnih besposlica, borba protiv nezajzljivosti poriva može značiti razliku između mentalne (psihičke) bolesti i

zdravlja. Nakon što *ratnik* pređe u narednu fazu u kojoj se njegov duh osnažuje i podstiče duhovnim uvidom ili intuicijom, što na kraju, uz Allahovu pomoć, ima rezultirati dobrom i sve boljom osobom, bliskom Stvoritelju kroz svoju blizinu njegovim stvorenjima; *duhovni vitezovi* jesu uspješne i učinkovite osobe na koje se njihova sredina ugleda i oslanja u smislu moralne uravnoteženosti, pravednosti i pravičnosti. U najvećem broju slučajeva to su mahom nepoznati i anonimni ljudi, *ratnici* čije podvige ne bilježe knjige historije. Međutim, ima i takvih čiji je uspjeh ostao zabilježen i zapamćen, te koji su temeljem vlastitog postignuća i dosegnuća napisali svojevrsna uputstva onima koji će poslije njih stupiti na ovu stazu koja su – iako napisana prije bezmalo hiljadu godina – još uvijek aktualna i važeća, što je napose pokazatelj prije svega bezvremenosti duhovne potrebe i težnje, ali i svejednake primjenjivosti osnovnih metoda i načela u svakom vremenu i prostoru. Kušejri (p. 1072), jedan od prvih poznatih duhovnih vitezova u jednom od svojih najpoznatijih djela piše:

“Korijen i suština duhovnog viteštva je u tome da se vitez neprestalno trudi ugoditi drugima i u smislu i cilju njihovoga dobra. Prije svega to znači ne smatrati sebe boljim i većim od drugih. Duhovni vitez je samo onaj ko nema neprijatelja, odnosno onaj koji nikome nije neprijatelj. Duhovno viteštvo počiva u tome da si ti najveći neprijatelj svojim porivima i požudama sa i u Ime svoga Gospodara. To znači postupati pravedno prema drugima, pritom ne očekujući pravdu prema sebi, odnosno imati lijepu narav.”

Riječ viteštvo se – zbog cijelog niza razloga – uglavnom poima u zapadno-kršćanskom kontekstu srednjovjekovnog viteškog sistema sa pripadajućim religijskim, moralnim i socijalnim kodom u određenoj društvenoj skupini. Nasuprot tome, islamsko duhovno viteštvo obuhvata sve razine društva podrazumijevajući određeni kod ponašanja, kako etičkog tako i moralnog. Podsjetimo se, šejh Abdullah Ensari (p. 1088) kaže da je duhovno viteštvo:

“Živjeti u moralnoj izvrsnosti i slobodi, i to u tri domena: s Bogom (Stvoriteljem), s ljudima (stvorenjima), i sa samim sobom. Duhovno viteštvo u odnosu prema Bogu (Stvoritelju) ogleda se u nastojanju da se Njemu potpuno robuje, u svim situacijama, vremenima i na svaki način. Biti duhovni vitez prema ljudima (stvorenjima), znači ne kriviti ih za nedostatke i mahane za koje pouzdano znate da su vaše. Biti vitezom prema samom sebi znači odupirati se i ne popuštati pred iskušenjima, uljepšanim i ukrašenim prividima, proizvodima vlastitog ega.”

I ponovo, dakle, duhovnog viteza prije svega krasí izvanredan moral. Jedan od najranijih priručnika o duhovnom viteštvu, Sulejmijevo (p. 1021) djelo *Knjiga o duhovnom viteštvu*, obuhvata i priče o moralnim izvrsnostima nekih značajnih i manje poznatih ljudi; upitan o prirodi duhovnog viteštva jedan od vitezova je rekao:

“Duhovno viteštvo je znati da drugima treba oprostiti čak i kad se ponašaju mimo bilo kakvog reda i pravila, ali pritom sebi nikada ne opraštati i smatrati se uvijek lošijim od ostalih; (smatrati) da su svi drugi u pravu i ispravni dok za sebe držati da si u krivu i manjkav. Duhovno viteštvo je u pokazivanju razumijevanja i samilosti prema svemu, činilo se ono dobrim ili lošim. Najvišti stupanj viteštva je biti nezainteresiran nizašto drugo osim Gospodara, Jedinog.”

Drugi je pak rekao:

“Ko god tvrdi da je na ovom putu mora ispoljavati slijedeće osobine: potpunu predanost (odanost) bez straha; darežljivost bez očekivanja (ili zahtijevanja) bilo kakve zahvalnosti; i želju da daje a da se to od njega niti traži niti očekuje.”

Dva su osnovna razloga zbog kojih se čovjek treba upustiti u duhovnu borbu: prvi, da upozna samoga sebe i drugi, da upozna svoga Gospodara, a *onaj koji zna sebe, zna svoga Gospodara*. Znanje o Bogu, Uzvišenom, u duhovnom viteštvu je iskustveno i za svrhu ima osjećaj Božijeg Prisustva u svemu; tada srce duhovnog viteza postaje Prijestoljem Božijim, a čovjek čovjekom.